

LVN Consumentenplatform

Dierenwelzijn, willen we dat weten?

Deskresearch

10 juni 2005

Inhoud

2. Trends, feiten en cijfers

1. Inleiding

Naast veiligheid en kwaliteit van ons vlees wordt een duurzame productiemethode, zoals vlees op een diervriendelijke manier produceren, steeds belangrijker. Niet alleen consumenten, belangenorganisaties en retail houden zich met dierenwelzijn bezig, dit onderwerp staat ook hoog op de politieke agenda (10).

Deze deskresearch geeft een introductie over dierenwelzijn en de (intensieve) veehouderij. Hoeveel landbouwhuisdieren (runderen, varkens en kippen) hebben wij in Nederland? Wat is dierenwelzijn? Hoe is het met het welzijn van onze landbouwhuisdieren gesteld?

Dit overzicht pretendeert niet volledig te zijn, maar biedt een impressie van de huidige stand van zaken, belangrijke aandachtspunten en ontwikkelingen in de veehouderij en in de discussie omtrent dierenwelzijn in Nederland.

2. De veehouderij in Nederland

Voor dit LNV Consumentenplatform worden onder de (intensieve) veehouderij bedrijven gerekend die varkens, runderen en pluimvee houden voor de productie van vlees, eieren en melk. In de totale intensieve veehouderij werken (varkens, kalveren, pluimvee), inclusief de toeleverende en verwerkende industrie en transport, ruim 89 duizend mensen. De primaire intensieve veehouderij (boeren) zorgt voor 0,08% van het BNP (5). Hieronder wordt iedere sector kort beschreven.

Rundvee en vleeskalveren in Nederland

In Nederland worden zowel koeien voor de productie van melk, als runderen en kalveren voor de productie van vlees gehouden. De Nederlandse rundveehouderij is vooral gericht op melkproductie. Koeien die niet meer voldoende melk produceren worden geslacht en verwerkt tot rundvlees. Naast het rundvlees van 'oude' melkkoeien kent Nederland vrijwel geen rundvleesproductie.

Aantallen

Sinds de invoering van de melkquotering in 1984 is het aantal runderen met 32% afgenomen. Het aantal melkkoeien is zelfs met 42% verminderd.

De Nederlandse rundersector bestond in 2004 uit ruim 38.000 bedrijven en bijna 3,8 miljoen runderen. Voor het eerst sinds 1991 is in 2004 het aantal runderen in Nederland licht gegroeid, 0,2% ten opzichte van 2003 (5). Deze stijging is voornamelijk te danken aan de toename van het aantal vleeskalveren met 4,6% tot 765.000 dieren. Het aantal melk- en kalfkoeien liep met 0,5% terug tot 1,47 miljoen. Het aantal jonge dieren bestemd voor melkproductie was bij telling 1,16 miljoen, een afname van 1,4%. Ook jongvee bestemd voor de rundvleesproductie liep iets terug (0,8%) tot 221.000 stuks. Door de toename van het aantal vleeskalveren is de rundveestapel in 2004 toch iets gestegen (5).

Invoer

De invoer van runderen en kalveren groeide in 2004 tot 672.000, waarvan 650.000 kalveren (+22%) en 22.500 runderen (+19%). De invoer van runderen bestond voornamelijk uit slachtrunderen. De invoer van rundvlees bleef met 280.000 ton vrijwel gelijk. Ook in de herkomst trad weinig verandering op. Duitsland is van de EU-landen veruit de belangrijkste leverancier. Brazilië is de grootste leverancier uit derde landen. Duitsland is ook de belangrijkste leverancier van kalveren, op afstand gevolgd door Polen, België, Denemarken en Ierland. Ook de invoer uit de nieuwe EU-lidstaten is toegenomen (5).

Uitvoer

De uitvoer van fokrunderen is vorig jaar met 18% toegenomen tot 36.500 stuks. Buiten de EU waren Algerije, Rusland en Kroatië belangrijke afnemers. De nieuwe EU-lidstaat Polen is ook een grote afnemer, gevolgd door Spanje, Griekenland en Portugal. De uitvoer van rundvlees groeide met 5% tot 206.500 ton. Vooral Duitsland, Frankrijk en België namen veel rundvlees af. De uitvoer naar derde landen bleef vorig jaar achter. Dit komt vooral doordat Rusland, met een aandeel van 85%, minder afnam (5). De uitvoer van kalveren is in 2004 fors gegroeid met 37% tot 105.000 dieren. De uitvoer van kalfsvlees nam met bijna 6% toe tot 183.000 ton. Italië is de grootste afnemer van kalfsvlees. Het aandeel van Duitsland liep iets terug, maar blijft op de tweede plaats voor Frankrijk.

Verbruik

Het verbruik van rundvlees is vorig jaar met 0,6% toegenomen tot 291.000 ton. Dit resulteert in een toename van het hoofdelijk gebruik met 0,3% tot 17,9 kg. Hiermee heeft rundvlees een aandeel van 21%

van het totale vleesverbruik in Nederland. Met name huishoudens kochten vorig jaar meer rundvlees. De buitenhuishoudelijke afzet bleef iets achter (5).

Het verbruik van kalfsvlees nam in 2004 met 11% toe tot 24.000 ton. Een betere beschikbaarheid van kalfsvlees in de supermarkt droeg daaraan bij. Het hoofdelijk verbruik nam met 150 gram toe tot 1,5 kg (5).

Varkens in Nederland

In Nederland zijn er twee typen varkenshouderijen: vleesvarkens en de fokzeugen voor de nieuwe aanwas van biggen. Varkensvlees is het meest verkochte vlees in Nederland. Veel varkens en varkensvleesproducten worden geëxporteerd.

Aantal

In 2004 is het aantal varkens voor het eerst sinds 1999 iets toegenomen (0,4%) tot 11,2 miljoen dieren. Het aantal bedrijven verminderde daarentegen met 7% tot 9.980. Het grotere aantal varkens resulteerde in een productiegroei van 0,8% tot 20,3 miljoen dieren. Hiervan zijn er 2,3 miljoen als vleesvarken (+1,8%), 3,7 miljoen als big (-8,5%) en 179.000 als slachtzeug (-6%) geëxporteerd. De overigen zijn in Nederland geslacht. De productie van varkensvlees is met 3,4% gestegen tot 1,3 miljoen ton (5).

Invoer

Nederland heeft in 2004 337.000 varkens ingevoerd en 289.200 ton varkensvlees (5).

Uitvoer

De export van varkens, varkensvlees, vleeswaren, bereidingen en bacon is met 7,8% toegenomen tot 1,2 miljoen ton (uitgedrukt in geslacht gewicht). De uitvoer van varkens verminderende met 2,7% en die van varkensvlees en bacon nam fors toe met ruim 13%. De uitvoer van vleeswaren, bereidingen en bacon nam iets af (-0,6%). De drie grootste exportlanden voor varkensvlees, bacon en vleeswaren, bereidingen en conserven van varkens zijn het Verenigd Koninkrijk (34%), Duitsland (21%) en Italië (19%). Inclusief de uitvoer van levende varkens is Duitsland de grootste markt voor de Nederlandse varkenssector (5).

Verbruik

Het Nederlandse verbruik van varkensvlees bleef in 2004 vrijwel onveranderd (+0,1%). Dit is gelijk aan 42,3 kg varkensvlees per persoon (5).

Kippen in Nederland

Nederland produceert zowel leghennen als vleeskuikens.

Aantal

Het aantal vleeskuikens is in 2004 gedeeltelijk hersteld van de terugslag in 2003 door Aviaire Influenza (vogelgriep). Het aantal vleeskuikens in 2004 bedroeg 44,3 miljoen. Dit is 2 miljoen meer dan in 2003, maar nog steeds 19% minder dan in 2002. Dit beperkte herstel kwam mede door de verslechterde concurrentiepositie door de toegenomen import uit Brazilië en Thailand. In 2004 telde de leghennenstapel ruim 27 miljoen hennen. Dit is een groei van 14% ten opzichte van 2003 (5).

Invoer

De invoer van pluimveevlees (inclusief kalkoen) is in 2004 met 6,5% afgenomen tot 390.000 ton. De invoer van onbewerkt pluimveevlees nam met 6% af tot 280.000 ton. De daling is vooral veroorzaakt doordat de import uit Duitsland met een derde afnam (5).

Uitvoer

De uitvoer van pluimveevlees is in 2004 ten opzichte van 2002 met 11% afgenomen tot 685.000 ton. Vergeleken met 2003 is dit een licht herstel met 3% (5).

Verbruik

Het hoofdelijk verbruik van pluimveevlees is in 2004 met 500 gram toegenomen tot 22 kg per persoon. Vergeleken met het recordjaar 2002 is dit een halve kilo minder. Het verbruik van kuikenvlees nam toe tot een record van 17,4 kg per hoofd van de bevolking (5).

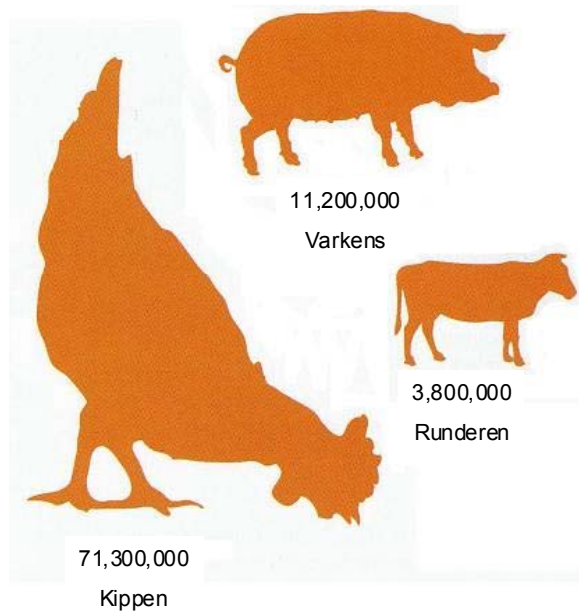
Kwaliteit

Naast de bestaande regelgeving op het gebied van voedselveiligheid en voedselkwaliteit heeft het bedrijfsleven Integrale Keten Beheersingssystemen (IKB) opgezet.

Voor de vee- vlees en eiersector is per deelsector een eigen kwaliteitsregeling ontwikkeld. Deze zogeheten IKB heeft betrekking op garanties over de kwaliteit, herkomst en manier

van produceren. IKB-producten komen van bedrijven en slachterijen waar extra onafhankelijke controle is op veevoer, medicijngebruik, groeibevorderaars, hygiëne en transport. Alle bedrijven in de gehele productieketen kunnen vrijwillig deelnemen. Pluspunten van IKB zijn de garanties voor de consumenten, de versterking van de concurrentiepositie van de bedrijven en de verbetering van het imago van de bedrijfstak (5).

3. Dierenwelzijn

De intensieve veehouderij is in Nederland, vaak naar aanleiding van crises, dierziekten of acties van belangenorganisaties, regelmatig onderwerp van uitgebreide discussie (8). Binnen deze discussie klinkt herhaaldelijk de roep om verbetering van dierenwelzijn. Maar wat is dierenwelzijn? Een goed welzijn begint met een goede gezondheid. Maar met fysieke gezondheid alleen komt dierenwelzijn onvoldoende tot zijn recht. Een goed dierenwelzijn omvat zowel fysiek als niet-fysiek welzijn van dieren. Door de Commissie Brambell (1965) zijn een vijftal vrijheden voor het dier geformuleerd, die minimaal gegarandeerd zouden moeten worden (9).

1. Vrijheid van dorst, honger en ondervoeding en onjuiste voeding
2. Vrijheid van fysiek en fysiologisch ongerief; vrijheid van gebrek aan comfort
3. Vrijheid van pijn en verwondingen en ziekten
4. Vrijheid van angst en (chronische) stress
5. Vrijheid om hun natuurlijke (soorteigen) gedrag te vertonen

Deze vijf vrijheden zijn momenteel de belangrijkste richtlijn om vast te stellen wat wel en wat niet diervriendelijk is. Het vaststellen van de mate van diervriendelijkheid wordt bemoeilijkt doordat er geen algemeen geaccepteerde standaard meetmethode is om welzijn te meten.

Percepties van dierenwelzijn

Na de Tweede Wereldoorlog werden landbouwhuisdieren vooral als productiedieren gezien. Dieren waren er om onze behoefte aan voedsel te vervullen. In de jaren vijftig kwam de schaalvergroting en intensivering van de veehouderij op gang, wat een enorme stijging van het productievolume tot gevolg had.

De intensivering betekende dat veehouders zich steeds meer gingen richten op groei, van zowel het bedrijf als de snelheid waarmee het dier groeit. Deze ontwikkelingen leverden in de varkens-, vleeskuiken- en kalvesector welzijnsproblemen voor het vee op zoals minder bewegingsvrijheid. In de jaren zestig worden de problemen omtrent dierenwelzijn door de dierenbeschermingsorganisaties onder de aandacht gebracht (1).

Onder andere door de problemen in de veehouderij en de uitbraak van ziekten zoals varkenspest, Mond- en Klauwzeer, vogelgriep en BSE hebben consumenten de laatste jaren minder vertrouwen gekregen in de manier waarop dieren worden gehouden. De consument hecht in toenemende mate aan diervriendelijk tot stand gekomen (vlees)producten. Dit komt onder andere tot uiting in initiatieven als 'adopteer een koe of een kip', het toegenomen aantal leden van belangenorganisaties die zich inzetten voor dieren, terwijl het aantal leden van milieu- en natuurorganisaties daalde in 2004 (zie tabel 1) (16), en het behalen van bijna 50.000 stemmen van de Partij voor de Dieren bij de Tweede-Kamerverkiezingen in 2003.

Er is een aantal verklaringen mogelijk voor de toegenomen aandacht voor dierenwelzijn. Het productieproces is grotendeels uit het oog van consumenten onttrokken. Men weet niet hoe het erop een veehouderij aan toegaat en baseert zich op voornamelijk op beelden uit de media die veel indruk hebben gemaakt zoals het ruimen van varkens. Een andere mogelijke verklaring ligt in de toenemende welvaart. In Noordwest Europa wordt in alle primaire levensbehoeften ruimschoots voorzien. Hierdoor blijft er tijd over om zich om dieren te bekommeren. De toenemende maatschappelijke bezorgdheid over dierenwelzijn heeft ertoe geleid dat dierenwelzijn bij de overheid en de Europese Unie hoog op de agenda staat (2).

Tabel 1 De Top Tien leden belangenorganisaties 2004

	Organisatie	Aantal leden	Aanwas 2004
1.	Natuurmonumenten	909.000	- 36.000
2.	Wereld Natuur Fonds	875.142	+ 25.142
3.	Greenpeace	612.113	- 61.410
4.	Dierenbescherming	199.536	+ 2.050
5.	Internationaal Dierenfonds IFAW	177.486	- 148.724
6.	Vogelbescherming	125.404	+ 978
7.	Stichting Aap	92.103	+ 1.214
8.	Milieudefensie	74.733	+ 3.258
9.	WSPA Wereld Dierenbescherming	58.033	+ 15.958
10.	Zeehondencrèche Pieterburen	54.164	+1.017

De veehouderij

De intensivering van de veehouderij levert per sector verschillende welzijnsproblemen op. Hieronder worden de belangrijkste problemen en de reeds getroffen maatregelen per sector kort besproken.

Vleeskalveren

De vleeskalverhouderij werd vanaf de jaren vijftig geïntensiveerd. De kalveren werden gehouden in individuele kisten van 70 tot 80 centimeter breed. Ze kregen gedurende hun leven, dat gemiddeld een half jaar duurde, een dieet van warm water met melkpoeder. Zij kregen geen ruwvoer en alleen ijzerarm voedsel om het vlees zo wit mogelijk te krijgen. Door deze manier van het houden van kalveren ontstond er een aantal welzijnsproblemen. Door het ruimtegebrek konden de kalveren niet heen en weer lopen, zich de laatste maanden niet omdraaien en geen goede slaaphouding vinden. Het gebrek aan beweging veroorzaakt problemen aan de poten. In de jaren zeventig werden de kalverhouders wettelijk verplicht de hokken met 10 centimeter te verbreden. Door het beperkte dieet konden ziekten als diarree en longontsteking alleen worden onderdrukt met antibiotica.

In de kalversector is de laatste jaren het één en ander verbeterd (1). In de jaren negentig is begonnen met de omschakeling naar groepshuisvesting. Vanaf 1 januari In 2004 is groepshuisvesting verplicht voor kalveren vanaf acht weken (5).

De kalveren worden gehouden op houten roostervloeren waardoor zij beschadigingen aan gewrichten zoals knieën kunnen krijgen. De hoeveelheid ruimte, licht en het klimaat in de stallen zijn sterk verbeterd. De kalveren krijgen nog steeds hoofdzakelijk vloeibaar en ijzerarm voer. Vleeskalveren zijn daardoor gevoelig voor aandoeningen aan het verteringsapparaat en kunnen afwijkend stereotiep gedrag vertonen, zoals het tongrollen of overmatig likken aan buizen. Door ijzergebrek kan bloedarmoede ontstaan. Tegenwoordig is echter wel ruwvoer wettelijk verplicht (18).

Vleeskuikens

Vleeskuikens worden in zes weken op het gewenste (volgroeide) gewicht gebracht. De natuurlijke groeitijd is twaalf tot dertien weken. In de stal is het licht drieëntwintig uur per dag aan. Er ongeveer 16 kuikens op één vierkante meter. Het grootste welzijnsprobleem is de hoge groeisnelheid. Het skelet groeit minder hard dan het vlees waardoor problemen in de botten, gewrichten, pezen en huid kunnen ontstaan. Het hart en de longen groeien ook minder snel, waardoor de kuikens onvoldoende zuurstof kunnen opnemen (1). Volgens Webster (1994) heeft ongeveer kwart van de vleeskuikens gedurende eenderde van hun leven last van chronische pijn (4).

Er zijn maatregelen genomen om het welzijn te verbeteren. Kuikens hebben bijvoorbeeld meer ruimte gekregen, maar de groeisnelheid blijft voor welzijnsproblemen zorgen.

Ook in de vleeskuikenouderdierenhouderij (waar hennen en hanen worden gehouden voor de productie van eieren waaruit de vleeskuikens geboren worden) spelen een aantal welzijnsproblemen. De hennen krijgen weinig voer en hebben structureel honger (1). Andere problemen in de pluimveesector zijn het wegbranden van de snavels en het verwijderen van de sporen en kammen bij hanen zodat de dieren elkaar niet kunnen pikken en verwonden.

Varkens

De Nederlandse varkenshouderij behoort tegenwoordig tot de meest moderne varkenshouderijsector in de wereld.

De varkenshouderij is in de jaren vijftig sterk geïntensiveerd. Van 1975 tot 1995 is het aantal varkens bijna verdubbeld (van 7.3 tot 14.4 miljoen). De dieren komen niet meer buiten en leven in stallen waarvan het klimaat voor een groot deel beheerst wordt. De toevoer van voer en de afvoer van mest gebeurt machinaal.

Tot voor kort waren de meeste fokzeugen individueel gehuisvest, op verharde vloeren of roosters, al dan niet aan een buikband. Sinds 1 januari 2002 is het vastbinden van zeugen in Nederland verboden. En een groot deel van de varkenshouders is al overgeschakeld naar boxen en groepshuisvesting.

Wanneer de zeugen gaan biggen worden ze overgeplaatst naar een kraamhok, waar hun bewegingsvrijheid verder wordt beperkt. Zo wordt voorkomen dat de zeug op één of meer van haar biggen gaat liggen. De leeftijd waarop de biggen worden gespeend, is terug gebracht naar drie tot vier weken, terwijl twaalf weken natuurlijk is (1).

Deze manier van varkenshouden levert een aantal welzijnsproblemen op. De fokzeugen kunnen bijvoorbeeld niet wroeten waardoor ze stereotiep gedrag gaan vertonen zoals het zuigen aan ijzeren buizen en elkaars tong of geslachtsdelen (6). Door de beperking in vrijheid en het ontbreken van nestmateriaal is het voor de zeug onmogelijk om nestgedrag uit te voeren. Bij grote biggen treden vaak de volgende welzijnsproblemen op: te dicht op elkaar zitten, gebrek aan comfort, pijn, verwondingen en ontstekingen aan gewrichten door het liggen op beton (1).

Door de stress gaan de varkens op elkaars en hun eigen staarten bijten. Om het bijten tegen te gaan worden staarten gecoupeerd en hoektanden vaak afgeknipt.

Er is de afgelopen jaren het één en ander verbeterd. Voor varkens gelden op basis van een EU-richtlijn bijvoorbeeld minimumeisen voor de afmetingen van het hok, de mate waarin het vloeroppervlak dicht moet zijn, de eis dat dieren permanent over drinkwater moeten kunnen beschikken en dat er verplicht afleidingsmateriaal aanwezig moet zijn. In Nederland moet de leefruimte voor een groep van tien vleesvarkens minimaal zeven vierkante meter zijn. De Europese norm is vastgesteld op 6.5 vierkante meter. Het varkensbesluit maakt in 2013 een eind aan het houden van zeugen in boxen. Net als de biggen en vleesvarkens beschikken dan ook alle zeugen over groepshuisvesting en kunnen ze vrij(er) rondlopen. In 2003 hield ongeveer 30% van de varkenshouders de fokzeugen al in de groep. En ook het gebruik van stro in de varkenshouderij neemt toe. (7)

Een groot probleem in de varkenshouderij, naast het couperen van staarten, is tegenwoordig het (onverdoofd) castreren van biggen. De castratie van biggen wordt toegepast om te voorkomen dat varkensvlees bij de bereiding berengeur vertoont. Berengeur is een urine- zweetachtige geur, die door consumenten als zeer onaangenaam wordt ervaren. Omdat consumenten het mogelijk vrijkomen van berengeur bij de bereiding van vlees onacceptabel vinden, zijn supermarkten, slagers en buitenlandse marktpartijen (voornamelijk Duitsland) niet bereid het vlees van niet-gecastreerde varkens af te nemen (15).

4. Dierenwelzijn in de markt

Het verbeteren van het welzijn van dieren gaat in de meeste gevallen gepaard met een stijging van de kosten, die terugverdiend moeten worden in de markt. De aankoop van dierlijke producten door consumenten is de basis voor deze markt. De retail speelt een belangrijke rol als toegangspoort tot de consument. Bepaalde groepen in de samenleving zoals mensen met een hoog opleidingsniveau, vrouwen en vegetariërs hechten meer waarde aan dierenwelzijn. Het feit dat mensen het belangrijk vinden, betekent echter niet dat zij automatisch voor een dierenwelzijnsalternatief zullen kiezen, indien zij deze keuze hebben (10). Consumenten zijn weinig bereid een (veel) hogere prijs voor diervriendelijke producten te betalen. Economische instrumenten zouden volgens de Raad voor Dieraangelegenheden moeten bijdragen aan een verkleining van het prijsverschil in de winkel tussen gangbare en diervriendelijke dierlijke producten (11). Een andere vaak genoemde mogelijkheid is om consumenten voor te lichten over dierenwelzijn, de verschillende productiesystemen en de betekenis van keurmerken (3).

Dierenwelzijn is ook een belangrijk onderwerp voor retail en met name supermarkten. Dierenwelzijn kan, net als andere aspecten van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) (milieuvriendelijk, fair trade) worden gebruikt om positieve associaties te creëren bij het imago van de winkel en het huismerk. Eisen aan diervriendelijke producten worden vaak gebaseerd op de vijf vrijheden voor het dier

en opgelegd aan toeleveranciers door middel van inkoopprogramma's en of certificeringsschema's die door één of meerdere supermarkten zijn opgesteld of overgenomen.

De meest aansprekende voorbeelden van dierenwelzijn in de supermarkt zijn niet in Nederland te vinden, maar vooral in Groot-Brittannië en Zwitserland. In Groot-Brittannië hebben een aantal supermarkten waaronder Marks & Spencers en Waitrose dierenwelzijn gekozen als belangrijkste punt om zich te onderscheiden van hun concurrenten. De primaire producenten die aan Marks & Spencers leveren voldoen aan eisen zoals buitenlucht, stro in de stallen en meer ruimte, waardoor dieren zich op een meer natuurlijke wijze kunnen gedragen.

De Zwitserse supermarkten zijn koplopers op het gebied van MVO, inclusief dierenwelzijn. Door programma's in het leven te roepen die omschakeling naar milieu-en diervriendelijke productiewijzen ondersteunen, heeft de Zwitserse overheid de ontwikkelingen een duwtje in de rug gegeven. Zonder de bijdragen van de overheid zouden de meeste producenten de toegevoegde waarde van 5 tot 25% onvoldoende hebben gevonden om alle veranderingen door te voeren (10). Afhankelijk van de diersoort wordt nu 30 tot 50% van de boerderijdieren in Zwitserland in diervriendelijke systemen gehouden (13). De Zwitserse supermarkt Migros heeft al haar tien verantwoorde huismerken ondergebracht in een nieuw paraplumerk 'Engagement'. Het logo komt op producten die sociaal verantwoord zijn. Zo wordt er rekening gehouden met onder andere dierenwelzijn, milieu en werkomstandigheden. Het gebruik van één logo voor verschillende sociale aspecten maakt het voor de consument duidelijker hoe zij voor verantwoorde producten kan kiezen.

In Nederland is Albert Heijn (AH) ver gevorderd met haar MVO-beleid. (12).

Konmar (Laurus) was in Nederland de eerste supermarkt met een groot assortiment aan biologische producten. In 1998 had het 300 biologische producten in het assortiment en werd gekozen tot 'Groene supermarkt van het jaar' (14).

De prijzenoorlog van de supermarkten heeft ertoe geleid dat er tegenwoordig weinig nieuwe initiatieven op het gebied van MVO en dierenwelzijn worden ontplooid. Albert Heijn is volgens het CBL (17) nog steeds een drijvende kracht en marktleider in het aanbieden van biologische producten. Het is volgens het CBL lastig om supermarkten met elkaar te vergelijken omdat Albert Heijn gemiddeld 30.000 artikelen in het assortiment heeft en Lidl of Aldi gemiddeld 700. Laurus (Konmar) heeft bijvoorbeeld niet gekozen voor een breed assortiment van producten maar voor een vervangingstraject. Gangbare Hollandse groenten zoals peen en ui zijn vervangen door de biologische variant. Ook C1000 verkoopt biologisch vlees en tegenwoordig ook halalvlees. Het blijft voor supermarkten moeilijk om biologisch vlees te verkopen en goed in de markt te zetten. Consumenten zien alleen dat het duurder is. Het is niet makkelijker te bereiden, niet lekkerder of gezonder. De overstap naar biologische en welzijnsvriendelijke producten is volgens het CBL niet iets dat in één klap kan gebeuren, maar geleidelijk gaat in kleine stappen, zodat ook de leveranciers mee kunnen komen. De prijzenoorlog heeft er aan bijgedragen dat niet alle supermarkten actief over hun MVO- of welzijnsbeleid communiceren, omdat dit niet altijd bij hun huidige imago past (17).

5. Bronnen

1. Rathenau Instituut (2001). *Hoe oordelen we over de veehouderij?*, Den Haag.
2. Raad voor het landelijk gebied (2001). *Voor het kalf verdrongen is. Advies over de toekomst van de dierhouderij in Nederland*, Amersfoort.
3. Future of Food (2002). *Duitsers en Nederlanders aan het woord over de toekomst van de landbouw*, Berlijn / Den Haag.
4. Webster, J. (1994). *Animal welfare: a cool eye towards Eden*. Oxford: Blackwell Science.
5. Productschappen Vee, Vlees en Eieren (PVE) (2005). *Vee, Vlees en eieren in Nederland*. Zoetermeer.
6. Fraser A.F., & D.M. Broom. (1990). *Farm animal behaviour and welfare*. London: Bailliere Tindall.
7. LTO Nederland (2004). *Varkenshouderij in beweging. Maatschappelijk verslag varkenshouderij 2003-2004*. Den Haag.
8. Voskuil, P. (2003). *Dierenwelzijn en diergezondheid in een duurzame veehouderij*. Expertisecentrum LNV, Den Haag.
9. Brambell, F.W.R. (1965). *Report of Technical Committee to inquire into the welfare of animals kept under intensive husbandry systems*. London: HM Stationary office.
10. Ingenbleek, P.T.M., Binnenkamp, M., Van Trijp, J.C.M., & J.J. de Vlieger (2004). *Dierenwelzijn in de markt. Een drieluik van consument, retailers en belangenorganisaties in Europa*. Den Haag: LEI.
11. Beekman, V., Bracke, M. Van Gaasbeek, T. Van der Kroon, S. (2001). *Begint een beter dierenwelzijn bij onszelf? Een verkenning van de mogelijkheden voor verbetering van dierenwelzijn door marktwerking*. Den Haag: LEI.
12. Oosterhuis, J.J. (2003). *Is er perspectief voor een alternatief vleeskuiken?* Presentatie 12 november 2003.

Colofon

Hoofdstuk 1 Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
070 378 68 68

Hoofdstuk 2,3,4 en 5 Schuttelaar & Partners, adviesbureau voor Maatschappelijke Communicatie B.V

Pers

Directie Voorlichting
Nienke van der Zee (070) 378 4018
n.vanderzee@minlnv.nl

LVN Consumentenplatform

Willem Roeterdink en Eelco Klein (070) 378 4453/4131
E-mail: w.roeterdink@minlnv.nl en e.klein@minlnv.nl

Eerder in het LVN Consumentenplatform:

- Geeft decontaminatie veilig pluimveevlees? (december 2004)
- Natuurlijkheid, waarde voor beleid (juni 2004)
- Voedsel zonder risico: wensen en grenzen (februari 2004)
- Ons voedsel over tien jaar (oktober 2003)
- De prijs van duurzame voedselproductie (juni 2003)
- Vis als het maar verantwoord is! (april 2003)
- Genetische modificatie en voedsel, weet u wat dat is? (november 2002)
- Kiezen voor groenten en fruit (september 2002)
- Waar komt mijn vlees vandaan? (april 2002)
- Platteland ook voor uw vrije tijd? (maart 2005)